

Привертанням уваги німців та австрійців до Закарпаття займалися уряди Австро-Угорської імперії, Угорського королівства, аристократи-землевласники і підприємці. Володіння Мукачєва площею близько 2 300 км² з однойменною фортецею здавна називалося «герцогством». У 1728 р. воно було передане австрійським імператором графу Лотару Францу фон Шенборну, курфюрсту Майнца і архієпископу Бамберга. За ініціативи Шенборнів у XVIII–XIX ст. пройшло декілька хвиль поповнення його населення. З 1730-го по 1748 р. це було переселення селян і ремісників з єпархій Бамберг і Вюрцбург (Франконія), стимульоване пільгами. Переселенський патент містив привабливі умови, однак суворо регламентував кількісний і професійний склад колоністів, які не мали права на повернення. Пізніше з Франконії прибували малі групи німців. Всього в XVIII ст. переселилося близько 700 осіб. Колоністів поселили в Мукачєвому, Обер- і Унтер-Шенборні (Верхній Коропець та Шенборн), Паушингу (Павшино), Бартхаузені (Барбово), Куштановиці, Біркендорфі (Березинка), Медхендорфі (Лалово), Березасі (Берегове). До кінця століття їх налічувалося близько 1 500 осіб.

У 1761 р. граф запросив у мукачівські володіння переселенців з Північної Угорщини. Крім католиків, серед них були протестанти і реформати. На початку XIX ст. активізувалося переселення з німецьких сіл Богемії в розташовану на північ від Мукачєва гористу і багату буковими лісами частину володіння в районі Швальбаха (Свалєва). Причинами добровільного виходу цих богемців, так само як і вихідців з Франконії, були перенаселеність, брак землі, економічна криза, викликана наполеонівськими війнами в Європі. У 1827 р. неподалік від Свалєви були засновані Дорндорф (Драчино), у 1855 р. – Блаубад (Синяк). Невеликі групи богемських німців переселялися у володіння Шенборнів до кінця XIX ст.

Німецькі колоністи вперше на Закарпатті почали вирощувати картоплю, кукурудзу, соняшник, хміль, організували виробництво пива. Пивоварня в Подгерінге (Підгоряни) щорічно давала 500 бочок пива. Економічні досягнення у володіннях Шенборнів (тваринництво, виноробство, переробка молока, пивоваріння, мінеральні води, лісівництво, гірничодобувна і металобробна, деревопереробна і хімічна промисловість, виробництво скла і цегли, лікарні, охорона здоров'я та ін.) були представлені на виставці у Будапешті (1885).

Для правильної експлуатації лісового господарства імперський уряд почав переселення 220 вільних майстрів лісової справи, завербованих у Верхній Австрії. У 1775 р. на р. Мокрянка прибули представники майже всіх лісових професій. Для них заснували село Німецька Мокра, пізніше в долині р. Терєсва – Кьонігсфельд (Усть-Чорна). Результатом їхньої діяльності стала інтенсивна, але раціональна вирубка лісів з їх подальшим відтворенням. Спорудження каскаду шлюзів і гребель дозволило постійно сплавляти ліс і транспортувати сіль.

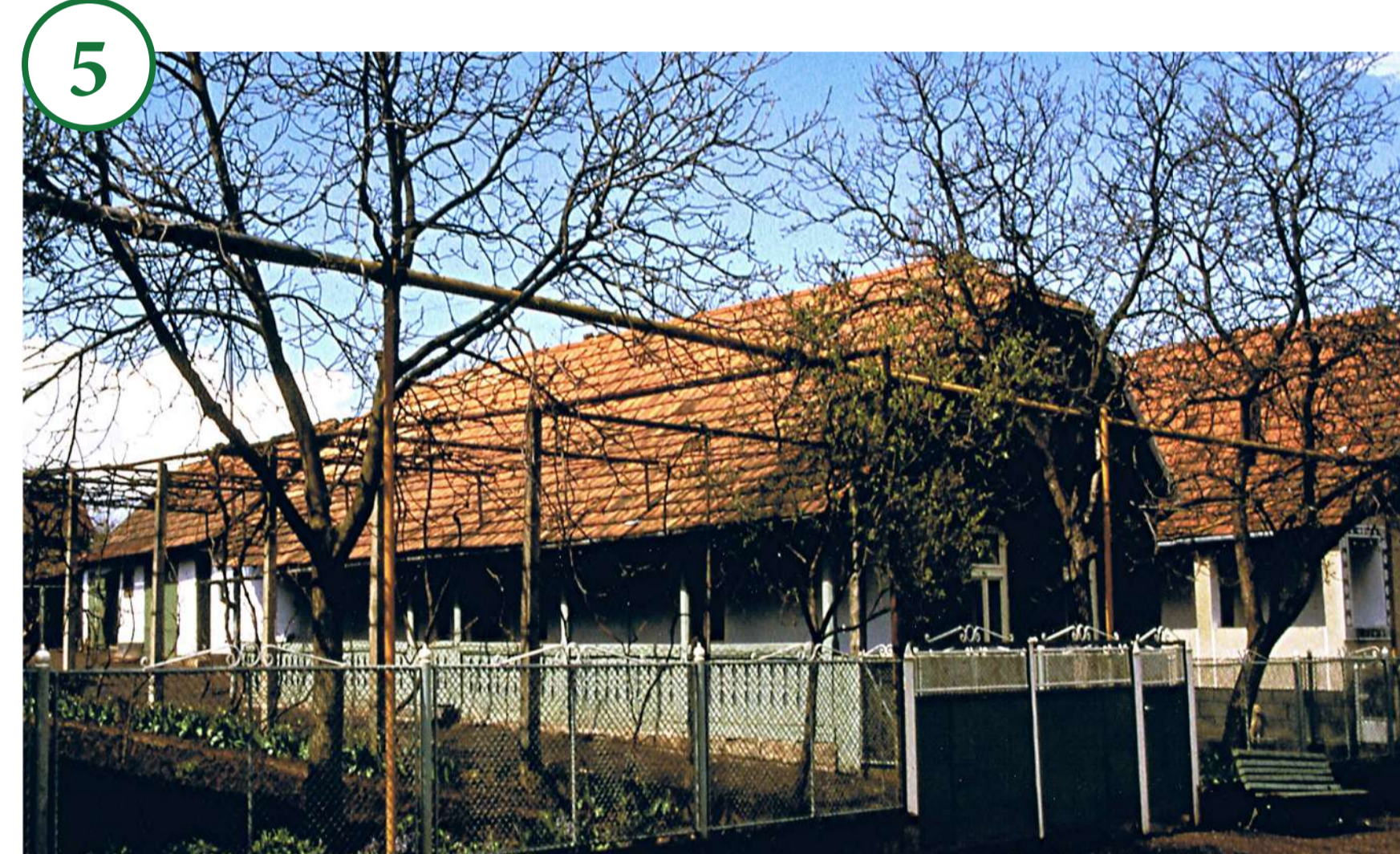
3. Колишній замок Берєгвар графів Шенборнів, з 1946 р. – санаторій «Карпати» в Мукачівському районі Beregwar, ehemals Schloss der Grafen Schönborn, seit 1946 Sanatorium „Karpaty“ im Rayon Mukatschewo

4. Вулиця в Шенборні (колишньому Унтер-Шенборні) Straßensicht von Schönborn (ehem. Unter-Schönborn)

5. Типові подвір'я з житловими та господарськими будівлями у колишніх німецьких колоніях (Шенборн) Typische Gehöfte mit Wohn- und Wirtschaftsgebäuden in ehemaligen deutschen Kolonien (Schönborn)

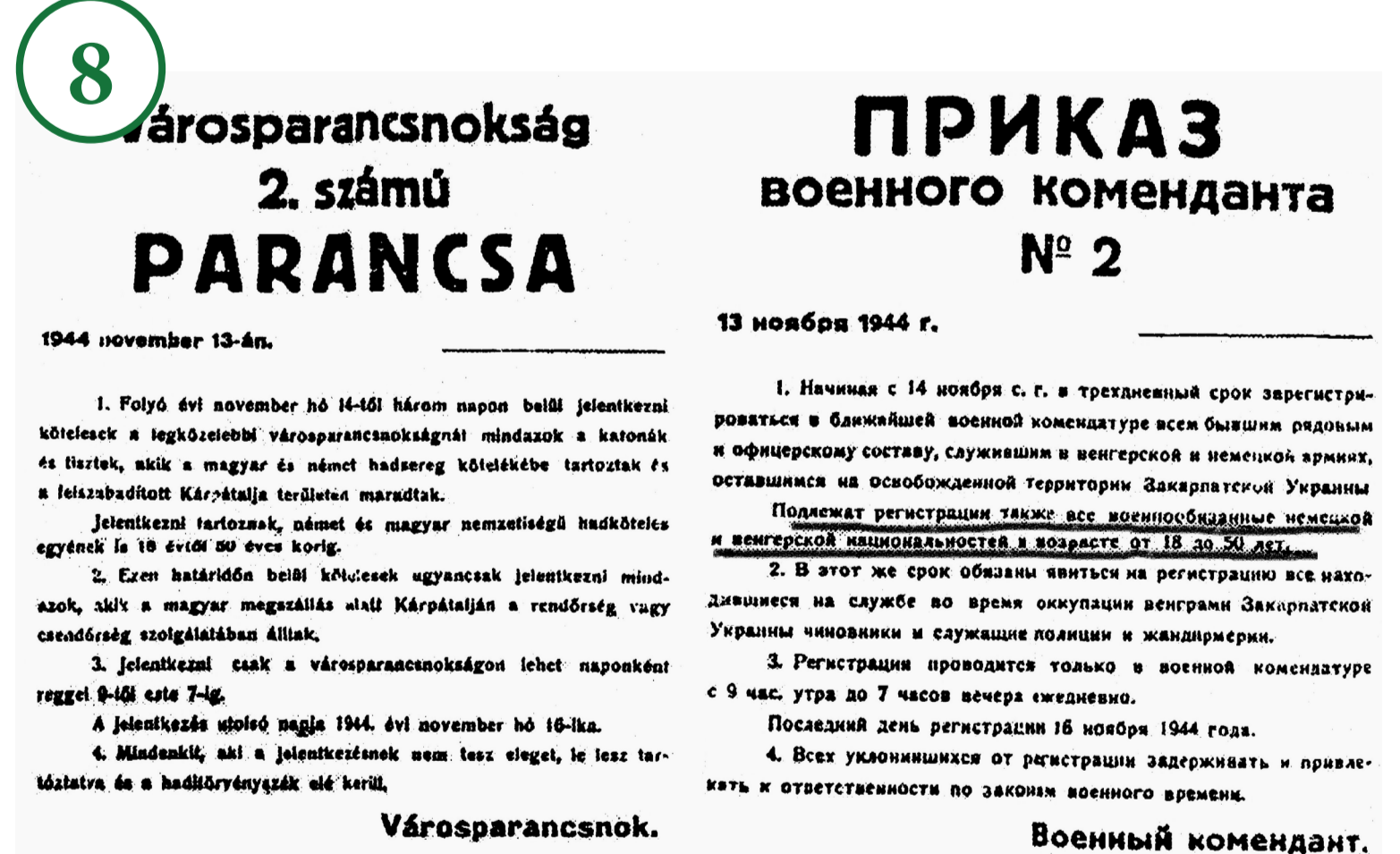

6. Винні підвали у селі Берегове Weinkeller in Berehowo

За патентом імператора Йосифа II (21 вересня 1782 р.) німців-колоністів вербували в Австрії та в німецьких регіонах на Рейні для розвитку малих міст. У XVIII–XIX ст. в Ужгороді (Унгвар), Хусті, Рахові (Рахау), Свалєві (німці з Галичини), Перечині з'явилися ремісничі вулиці або колонії для збільшення населення цих відсталих у своєму розвитку, колись значущих укріплених містц. Іншою причиною був зростаючий попит на предмети повсякденного користування, викликаний поліпшенням економічного становища населення. Наявність сировини та дешевої робочої сили дозволили фахівцям з Австрії та Німеччини налагодити обробку металу в Шелєстовому, Фрідріхсдорфі, Тур'їх Реметах, переробку деревини – в Кобилицькій Полянї, Великому Бичкові, Свалєві, Перечині, Тур'ї Бистрій, Ужгороді, Буштині, обробку шкір – у Хусті.

У 1910 р. на Закарпатті проживало 33 694 німці (14,1 %). Після розпаду Австро-Угорщини за умовами Сен-Жерменського мирного договору Закарпаття увійшло до складу Чехословаччини. Через втрати в Першій світовій війні і повоєнні еміграції до Америки кількість населення помітно скоротилась. У 1930 р. у Підкарпатській Русі налічувалося 13 804 німця, до 1938 року – 14-15 тис. осіб. 11 жовтня 1939 р. була проголошена незалежність Закарпаття, але Угорщина його анексувала.

У роки Другої світової війни німців закликали до СС, з 1944 р. – до Вермахту. Всього до німецької та угорської армій мобілізували 4 500 осіб. Восени 1944 р. германська адміністрація провела часткову евакуацію німецького населення до Верхньої Силезії і Тюрингії. Частина цих адмінпереселенців у 1945–1946 рр. повернулася на Закарпаття. У листопаді 1944 р. радянські органи інтернували угорських і німецьких чоловіків у віці 18-50 років, відправивши їх на примусові роботи. Радянсько-чехословацький протокол (29 червня 1945 р.) був основою возз'єднання Закарпатської України з УРСР, утворивши Закарпатську область (22 січня 1946 р.). Уже на початку березня 1946 р. за наказом НКВС СРСР № 1036 (15 січня 1946 р.) з Мукачівського району до Тюменської області було депортовано 141 сім'ю (549 осіб). Тих, хто повернувся з Німеччини до сіл на р. Терєсва, відправили туди ж. З листопада 1944-го до березня 1946 р. було депортовано близько 8 000 закарпатських німців. Тих, хто повернувся з Німеччини після березня 1946 р., не висилали.

У 1960-ті рр. прискорилося асиміляція й інтеграція німців Закарпаття. Зміна міграційної політики СРСР у роки перебування покляла початок еміграції закарпатських німців до Німеччини, яка набрала темпи в 1990-ті рр.

7. Лісопилка в Кобилицькій Полянї. 1930-ті рр. Sägewerk in Kobylez'ka Poljana. 1930er Jahre

1. Переселенський патент графа Ф. К. Шенборна. Відень, 1730 Auswanderungspatent des Grafen F. K. Schönborn. Wien, 1730

2. Німецькі поселення на землях графів Шенборнів поблизу Мукачєва. 1890 Deutsche Dörfer auf den Schönbornschen Gütern bei Munkatsch. 1890

Mit der Anwerbung von Deutschen und Österreichern für Transkarpatien befassten sich die Regierungen des Kaiserreichs Österreich-Ungarn und des Königreichs Ungarn, adelige Grundbesitzer und Unternehmer. Die Domäne Munkatsch mit einer Fläche von 2 300 km² mit der gleichnamigen Festung nannte man von alters her „Herzogtum“. 1728 wurde diese vom österreichischen Kaiser dem Grafen Lothar Franz von Schönborn, Kurfürst zu Mainz und Erzbischof von Bamberg übertragen. Auf Initiative der Schönborns gab es im 18.–19. Jh. mehrere Einwanderungswellen. Von 1730 bis 1748 wanderten Bauern und Handwerker aus den Bistümern Bamberg und Würzburg (Franken) ein, die durch Privilegien gewonnen wurden. Das Auswanderungspatent stellte verlockende Bedingungen in Aussicht, beschränkte aber zugleich die Anzahl und die berufliche Zusammensetzung der Kolonisten, die kein Recht auf Rückkehr erhielten. Später zogen aus Franken kleinere Gruppen von Deutschen nach. Insgesamt wanderten im 18. Jh. ca. 700 Personen ein. Die Kolonisten wurden in Munkatsch, Ober- und Unter-Schönborn (Werchnij Koropetz' und Schönborn),

Pausching (Pawschyno), Barthausen (Barbowo), Kustanowitz, Birkendorf (Beresynka), Mädchendorf (Lalowo) und Beregsaß (Berehowo) angesiedelt. Gegen Ende des Jh. zählte man ca. 1 500 Personen.

1761 hat der Graf aus Nordungarn zur Ansiedlung in die Munkatscher Ländereien eingeladen. Außer Katholiken kamen auch Lutheraner und Reformierte. Zu Beginn des 19. Jh. kam es zur Einwanderung aus deutschen Dörfern in Böhmen in den nördlich von Munkatsch gelegenen hügeligen, an Buchenwäldern reichen Teil der Besitzungen bei Schwalbach (Swaljava). Die Gründe für die freiwillige Umsiedlung dieser Böhmer waren, wie auch bei den Auswanderern aus Franken, der Bevölkerungsüberschuss, Landknappheit, die durch die Napoleonischen Kriege in Europa verursachte Wirtschaftskrise. 1827 wurde unweit von Schwalbach Dorndorf (Dratschyno), 1855 Blaubad (Synjak) gegründet. Kleine Gruppen von Deutschen aus Böhmen wanderten in die Besitzungen der Schönborns bis Ende des 19. Jh. ein.

Deutsche Kolonisten begannen als erste in Transkarpatien Kartoffeln, Mais, Sonnenblumen, Hopfen anzubauen. Sie begannen auch Bier zu brauen. Die Brauerei in Podhering (Pidhorjany) lieferte jährlich 500 Fass Bier. Die wirtschaftlichen Errungenschaften in den Besitzungen der Schönborns (Viehzucht, Weinbereitung, Milchverarbeitung, Bierbrauen, Mineralwasser, Forstwirtschaft, Bergbau und Metallbearbeitung, Holzverarbeitung und chemische Industrie, die Produktion von Glas und Ziegeln, Heilanstalten, Gesundheitsfürsorge u. a.) wurden auf der Landesausstellung in Budapest (1885) präsentiert.

Um eine sachgerechte Forstwirtschaft zu gewährleisten begann die kaiserliche Regierung mit der Ansiedlung von 220 freien Forstfachleuten, die in Oberösterreich angeworben wurden. 1775 trafen am

Fluss Mokrjanka Vertreter fast aller für die Forstwirtschaft erforderlichen Berufe ein. Für sie wurde das Dorf Deutsche Mokra angelegt, später gründete man im Tal des Flusses Tereswa Königsfeld (Ust'-Tschorna). Durch den Einsatz dieser Fachleute wurde eine intensive, rationale Abholzung mit nachfolgender Aufforstung möglich. Die Errichtung von Schleusen und Talsperren machte das kontinuierliche Flößen von Holz und den Transport von Salz möglich.

Auf der Grundlage eines Patents von Kaiser Josef II. (21. September 1782) begann man mit der Anwerbung von deutschen Kolonisten in Österreich und im Rheinland für die Entwicklung kleiner Städte. Im 18.-19. Jh. wurden in Ungwar (Uschhorod), Hust, Rachau (Rahow), Schwalbach (Deutsche aus Galizien), Peretschyn Handwerkerstraßen oder -kolonien gegründet um die Bevölkerungszahl dieser in ihrer Entwicklung zurückgebliebenen, ehemals bedeutenden befestigten Orte, aufzustocken. Ein anderer Grund dafür lag in der angestiegenen Nachfrage nach Gegenständen des täglichen Gebrauchs, die durch eine Verbesserung der wirtschaftlichen Lage der Bevölkerung zustande kam. Das Vorhandensein von Rohstoffen und billiger Arbeitskräfte ermöglichten Fachleuten aus Österreich und Deutschland die Metallverarbeitung in Schelєstowo, Friedrichsdorf, Turji Remety, die Holzverarbeitung in Kobylez'ka Poljana, Welykyj Bytschkiv, Schwalbach, Peretschyn, Tur'ja Bystra, Ungwar, Buschtyno und der Lederbearbeitung in Hust zu entwickeln.

1910 lebten in Transkarpatien 33 694 Deutsche (14,1 %). Nach dem Zerfall Österreich-Ungarns kam Transkarpatien entsprechend dem Friedensvertrag von Saint-Germain zur Tschechoslowakei. Durch Verluste während des Ersten Weltkrieges und der Nachkriegs-emigration nach Amerika ging die Bevölkerungszahl spürbar zurück. 1930 lebten in der Karpatenukraine 13 804 Deutsche, 1938 – 14-15 Tausend Personen. Am 11. Oktober 1939 wurde die Unabhängigkeit Transkarpatiens ausgerufen, doch wurde es von Ungarn annektiert.

Während des Zweiten Weltkriegs wurden Deutsche in die SS, ab 1944 in die Wehrmacht eingezogen. Insgesamt wurden für die deutsche und die ungarische Armee 4 500 Männer mobilisiert. Im Herbst 1944 haben deutsche Behörden eine Teilevakuierung der deutschen Bevölkerung nach Oberschlesien und Thüringen durchgeführt. Ein Teil dieser Administrativumsiedler kehrte 1945–1946 nach Transkarpatien zurück. Im November 1944 wurden ungarische und deutsche Männer im Alter von 18 bis 50 Jahren von sowjetischen Behörden interniert und zur Verrichtung von Zwangsarbeit geschickt. Auf der Grundlage des sowjetisch-tschechoslowakischen Protokolls (29. Juni 1945) wurde die Karpatenukraine mit der Ukrainischen SSR vereinigt und bekam die Bezeichnung Transkarpatengebiet. Schon Anfang März 1946 wurden entsprechend dem Befehl des NKWD der UdSSR Nr. 1036 (15. Januar 1946) 141 Familien (549 Personen) aus dem Rayon Mukatschewo in das Gebiet Tjumen' deportiert. Die in die Dörfer am Fluss Tereswa Zurückgekehrten wurden ihnen nachgeschickt. Von November 1944 bis März 1946 wurden ca. 8 000 Karpatendeutsche deportiert. Nach März 1946 aus Deutschland Zurückgekehrte blieben davor verschont.

In den 1960er Jahren beschleunigte sich die Assimilation und Integration der Deutschen Transkarpatiens. Die Änderung der Migrationspolitik der UdSSR in den Jahren der Perestrojka bildete den Anfang der Auswanderung der Karpatendeutschen nach Deutschland, die sich in den 1990er Jahren verstärkte.

8. Наказ про реєстрацію чоловіків – німців та угорців 18-50 років. 13 листопада 1945 р. Befehl über die Registrierung deutscher und ungarischer Männer im Alter zwischen 18 und 50 Jahren. 13. November 1945

